

Kitabiyat

Türkkaya Ataöv, 2. *Dünya Savaşı*, 1. baskı, İleri yay., İstanbul, 2008, 14x20cm., 210+17s., Türkçe, Karton Kapak, siyah-beyaz fotoğraflar ISBN No: 9944109452. (Resimler, Belgeler).

Özet

İkinci Dünya Savaşı ilki gibi insanlık açısından büyük bir felaketle sonuçlandı. Savaş sonrası ortaya çıkan her türlü kayıp bunun açık kanıtıydı. Bir ölçüde Birinci Dünya Savaşı'ndan geriye kalan çözümsüz sorunlar ikincisine zemin hazırlamıştı. Özellikle Almanya'nın Versailles Antlaşmasıyla büyük bir baskı altına alınması, 1929 Dünya ekonomik bunalımının da etkisiyle Almanya'da ağırlıklı olarak Yahudi karşıtı aşırı milliyetçiliğe dayanan Nazizm'i ortaya çıkardı. Benzer şekilde Uzak Doğu'da Japon yayılmacılığı, Asya kıtasına büyük bir tehlike saçmaya başladı. Almanya'nın Avrupa'daki müttefikleri ise yine faşizmin kabardığı ve saldırgan bir hal aldığı İtalya oldu.

Dünya artan faşizm ve Nazizm'in etkisiyle yeni bir savaşa sürüklendi. Ancak savaş bu diktatörlüklerin, baskı rejimlerinin yenilgisiyle sonuçlandı. Ve II. Dünya Savaşı'nın ardından yeni bir dünya düzeni Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğinde oluştu. Soğuk Savaş dönemi olarak da tanımlanan bu sürecin galibi SSCB'nin yıkılmasıyla ABD oldu ve kısmen de olsa ABD bu üstün konumunu bugün de sürdürüyor. Bu çalışma Türkkaya Ataöv'ün bütün bu süreci ayrıntılı ve belgelere dayalı olarak yazdığı 2. *Dünya Savaşı* adlı çalışmasının tanıtım yazısıdır.

Anahtar Sözcükler: *Savaş, Faşizm, Nazizm, Almanya, Japonya, İtalya, Yahudi, Soykırım, Türkiye.*

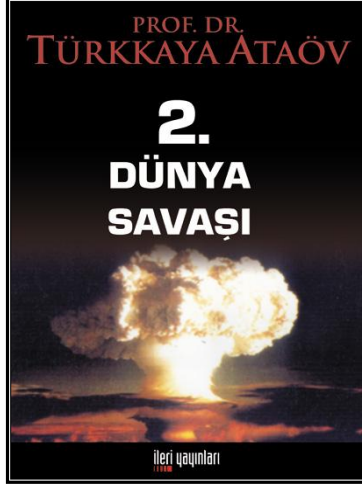
Abstract

World War 2, like first one, resulted in a enormous disaster in terms of humanity. All kind of loss emerged after war was a clear evidence of this. To some extent, insoluble problems remaining from World War 1. prepared the ground for second one. Especially suppressing Germany by Versailles Treaty, with the effect of World economical crisis in 1929, give rise to Nazism based on extreme nationalism predominantly against Jewish. Likewise, the Japanese imperialism in far east was great dangerous for Asia continent. Germany's allies in europe became Italy where faşism upsurged and aggressive.

The World drifted to a new war with the effect of growing faşism and nazism. But the War resulted in the defeat of this dictatorship and the coercion. And a new World order of American leadership has occurred after the World War 2. The winner of this period also defined as cold war process, with the destruction of SSCB, became America that has maintained its superior position at the present time.

This study is a presentation paper of Türkkaya Ataöv's book named *World War 2*. that all this process was written in details and based on documentaries.

Keywords: *War, Faşism, Nazism, Germany, Japan, Italy, Jewish, Holocaust, Turkey.*

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyıl dâhil, savaşların nedenleri neredeyse hep aynı: Ekonomik çıkarlar, yayılcılık, ırkçılık, kabilecilik, dinsel farklılıklar, dizginlenemez hırs, dünyayı kontrol etme isteği v.b... Ve ortak sonuçları da neredeyse aynı: Ölümler, yaralanmalar, sürgünler sonrası ortaya çıkan mülteci hareketleri v.b...

20. Yüzyıl da kendinden önceki yüzyılların kaderini paylaşarak benzer savaş süreçlerine tanıklık etti. Bölgesel ve küçük ölçekli olanları bir yana koyarsak 20. yüzyılın ilk yarısında kısa aralarla peş peşe iki büyük savaş yaşandı. Bunlardan ilki savaşlar literatüründe

“Birinci Dünya Savaşı” olarak tanımlandı. Savaşa adını veren “dünya” sözcüğü, bu kez üzerinde insanların yaşadığı bir gezegeni değil, savaşın yayıldığı coğrafyanın büyüklüğünü anlatıyordu. Bu coğrafyada insanlar, ülkeler arasında bile değil, kıtalar arasında büyük bir savaşın içinde kendilerini buldular. İnsanlar dev savaş gemileriyle kıtalar ötesine, büyük okyanusları aşarak savaşmaya gittiler. Bu savaşta, o zamana kadarki savaşlara göre, en büyük paralar harcanmış, görülmemiş sayıda insan kayıpları olmuş; sanayiler ve onca zahmetle ihya edilmiş kentler ve mamur beldeler yerle bir edilmişti.

Ancak tam da bu büyük savaştan yirmi yıl kadar sonra, yani önceki savaşla aralarında bir kuşak farkı bile oluşmadan, II. Dünya Savaşı çıktı. Birincisine tanıklık eden orta ve yaşlı kuşaklar ile ilk savaşın sonlarında dünyaya gelenler, daha gençlik dönemleri tamamlanmadan, yeni ve daha büyük bir savaşın içinde kendilerini bulmuşlardı. Onlar, her iki savaşa bakarak, örneğin savaş teknolojisinin ve ölüm makinelerinin geçen kısa süre içinde nasıl geliştiğine şahitlik ederek, karşılaştırma yapabildiler.

Bu tarihsel gerçeklik, açıkça ortada olmasına ve insanlık en büyük acıları bu ikinci savaş döneminde yaşamış olmasına karşın; Türkiye’de bu konuyla doğrudan ilgilenen uzmanlarının dışında çok az kimse İkinci Dünya Savaşı hakkında bir şeyler biliyor. Hatta okul dönemi biten pek çok üniversitedeki tarih bölümü öğrencisi, II. Dünya Savaşı’nı doğru algılayabileceği kaynakların bile neler olduğunu tam olarak bilmiyor. Eğitim programlarında binlerce yıl önceki olayların en küçük ayrıntısına kadar yer verilmesine karşın; böylesine önemli bir olay ve bu olayın sonuçları üniversitelerin tarih bölümlerinde bile ele alınmadan geçiştirilmektedir. Oysa bu savaşın sonuçları, günümüz dünyasını yarattı. Sistemleri, yayılcı sömürge imparatorluklarını çökertti ve dünyayı ekonomik, siyasal, askeri ve hatta kültürel kampların ve bölünmüşlüklerin içine

itti. Günümüz dünyasında insanlar ve ülkeler, hala bu büyük tarihsel olayın sonuçlarını yaşamlarının her alanında neredeyse hissediyorlar. Her ne kadar Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmediyse savaş, nedeniyle insan kaybetmediyse ve kentleri bombardımana uğramadıysa da; savaşın yıkıcı etkilerini, tüm ekonomik, psikolojik, askeri sıkıntılarını yaşadı. Savaşın değilse bile, savaş rüzgârlarının etkisi Türkiye'de görüldü.

Tanıtımını yapmak üzere ele aldığımız çalışma, yukarda sözünü ettiğimiz II. Dünya Savaşı sürecini sadece Türkiye açısından değil pek çok açıdan ele alan değerli akademisyen Türkkaya Ataöv'ün "2. Dünya Savaşı" isimli kitabıdır.

Sayın Ataöv, başka pek çok çalışmasıyla okuyucuların ve araştırmacıların ilgisini çekmiş Türk Kültür Dünyası'nın önemli bir ismidir. Eserleri pek çok yabancı dile çevrilen, çok sayıda bilimsel araştırması ve çeşitli konular üzerine onlarca makalesi olan Türkkaya Ataöv'ün; özellikle Ermeni konusu üzerine son derece önemli çalışmaları vardır. Bu sorun bağlamda Ermeni diasporasının, "sözde soykırım" iddialarına karşı eserleriyle verdiği mücadeleyi bir defa da anımsamak gerekir. Ataöv, kitapları ve makaleleriyle bir bakıyorsunuz, genel okuyucuyu sömürgecilik tarihi konusunda bilgilendiriyor; bir bakıyorsunuz Amerika Birleşik Devletleri hakkında değişik bilgiler veriyor, bir bakıyorsunuz siyonizmle ve ırkçılığı ele alıyor... Pek çok öğrenci yetiştirmiş; öğrencileri günümüzde Türk akademik yaşamının en önemli köşelerini tutuyorlar.

Ataöv'ün, "2. Dünya Savaşı" isimli kitabının çıkış noktası; "İkinci Dünya Savaşı'ndan Kim Sorumlu? Kim Yararlandı?" sorusuna yanıt bulma isteğidir. İkinci Dünya Savaşı'nı ele alan çok sayıda çalışma olmasına karşın Ataöv, bunların büyük bölümünün savaşın gerçek nedenlerini ve sonuçlarını doğru değerlendirmeye yeterince yardımcı olmadığı imasını yaparak okuyucunun konu hakkında yazılanlarla yanıltıldığını dile getiriyor. Ve genellikle savaş tek bir nedene hatta kişiye bağlanarak açıklanmaya çalışılırken; kimi zaman da savaşın pek çok olumsuz eyleminin göz ardı edildiği eleştirisini Ataöv'ün şu cümlelerinde anlıyoruz: "... Birileri savaşın suçunu 'Hitler' diye birine bağlıyor; gene kimileri faşist cinayetleri sessizce geçiyor; bazıları faşizm ve militarizmin yenilgisini 'General Kız'a bağlayanda var; kimileri kimlerin savaştan, kimlerin barıştan yana olduklarını adamakıllı karıştıranlar da eksik değil. Oysa İkinci Dünya Savaşı deneyiminden öğreneğimiz çok şey var"¹.

Bu çalışmayla Ataöv'ün, II. Dünya Savaşı sürecine genel bir çerçeve içinde, savaşın belli başlı nedenlerini ve bunlara bağlı sonuçlarını; ele alarak nesnel bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışması bir ölçüde kitabı tanıtım konusu seçmemizi sağlamıştır.

¹ Türkkaya Ataöv, 2. Dünya Savaşı, İleri yay., İstanbul, 2008, s.11.

Tüm dünya için ilkinden daha fazla felaket getiren ikincisi; getirdiği ölümler, yaralanmalar, ekonomik kayıplar bir yana hayatta kalanları daha büyük yıkımın etkisinden bıraktı. Savaşı yaşayanlar ve ölmekten kurtulanlar, uzunca bir süre savaşın yarattığı travmadan kurtulamadılar. *Dünya nüfusunun yüzde 80'ini oluşturan yaklaşık 60 ülkeden 50 milyon kişi insanlık tarihinin en acımasız dünya savaşından alevlerin içinde yok olup gittiler*². Ataöv, II. Dünya Savaşı sırasında görülen toprak ve pazar elde etme isteği sorunundan daha çok asıl faşizm tehlikesi üzerinde durarak şu yorumu yapıyor: *"Faşizm denen çağdaş bir barbarlık sistemi temel insanlık değerlerini yok ediyor, milyonlarca özgür insan köleleştiriliyordu"*. İşte Faşizm ortak paydasında -bazı farklılıklarla- birleşen üç devlet -Almanya, İtalya, Uzak Doğu'da Japonya- yani Mihverler II. Dünya Savaşı'nın yaşanmasında belirleyici olmuşlardı. Ancak yine de bu yorum belki biraz iddialı gelebilir. Zira II. Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrasında ABD'nin de etkisinin olduğunu Ataöv'ün şu cümlelerinden anlıyoruz: *"Washington yönetimi, iktidarda ister Cumhuriyetçi ister Demokrat olsun, egemenlik alanını durmadan genişletmiş, Soğuk Savaş'ın geride bırakılmasından sonra bile yeni yerlere girmiştir. 1945'i izleyen yıllarda, kendini eski sömürgeciler Britanya ve Fransa gibi devletlerden ayırabilmek için 'imparatorluk' tanımına 'başkalarının toprağın çiğneme' koşulunu sokmuş, bu durumda kendisinin bir 'imparatorluk olmadığı' yanlış yorumunu yaymıştır"*⁴.

Ataöv, bu genel savaşın çerçevesini çizmeye çalışırken özellikle Alman emperyalizmi, Japon militarizmi ve İtalyan faşizminden başlayarak ilgili devletlerin konumlarını nesnel bir bakış açısıyla tespit etmeye çalışmıştır. Özellikle Almanya'nın dünyayı yeniden böyle büyük bir savaşa sürüklemesinin ardındaki tarihsel, kültürel, sosyo-ekonomik ve psikolojik nedenleri açıklamıştır. Bunlar yazarı şu sonuca götürmüştür: *"Almanya'nın yakın geçmişine olduğu denli, düşünce tarihine de bakıldığında, yalnız Hitler döneminde değil, daha da önce Alman militarizmi ile emperyalizmin egemen olduğu görülüyor"*⁵. Yani Hitler, bir anda ortaya çıkmış bir tarihsel kişilik değil; Alman kültürü ve Alman toplumunun geçmiş dönemlerinin sadece bir yansımasıdır. Hitler'in kişiliğinde kendini bulan Nazizim, *"Almanlara en üstün değerleri tanıyordu... Alman ırkı kendini 'temiz' tutmalıydı; bunun sonucu soykırım oldu... Soykırımın uygulanması için görevlendirilenler ırk yönünden en saf ve siyasal açıdan en güvenilir kişiler arasından seçiliyordu. Oysa sonra dünya kamuoyuna açıklanan bulgular bunların sadist ve soğukkanlı katiller olduğunu ortaya koydu"*⁶.

II. Dünya Savaşı tüm insanlık için büyük bir felaket oldu ama yine de bir sınıflama yapılacak olsa bu büyük savaşın sonunda en çok zarar gören

² A.g.e., s.9.

³ A.g.e., s.10.

⁴ A.g.e., s.209.

⁵ A.g.e., s.18.

⁶ A.g.e., s.31.

toplum kuşkusuz Yahudilerdi. Aslınsa Yahudilerin sistematik olarak Almanlarca katledilmesi; Ataöv'ün anlattığı kadarıyla, II. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'nın pek çok yerinde görülmesi muhtemel bir durumdu. Ataöv, sadece Almanya'da değil; İspanya, Portekiz, Yugoslavya ve Fransa'da da Yahudi karşıtlığının olduğunu ve hatta Fransa'da Almanya'nın yaptığına benzer bir Yahudi kıyımı olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Ancak Alman faşizmi böylesine büyük bir yok etmeyi gerçekleştirmiştir. Aydınlanma deneyimini yaşamış Avrupa'da elbette böylesine bir büyük kıyımın yaşanmış olması oldukça düşündürücüdür. Çünkü aynı Avrupa hümanizmi de kültürünün bir parçası yapmıştır. Ancak anlaşılana o ki İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da Yahudiler, hümanizmin, aydınlanmanın değer kabul ettiği insan kitlesi içinde görülmüyordu!

Ataöv'ün, kitabında Yahudi soykırımına bakarak bunu 1915 de Osmanlı Devleti'nin uyguladığı tehcir kararıyla karşılaştıranlara ve bu yanlış karşılaştırmadan hareketle sözde Ermeni soykırımı iddialarını ortaya atanlara da bir anlamda yanıt verilemektedir. Çünkü tarihsel süreç doğru incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin, dini azınlıklara yönelik böyle bir yok etme politikasının olmadığını net olarak görüleceğidir. Osmanlı Devleti her şeyden önce görece uyguladığı bir hoşgörü politikasının sonucunda büyük bir dünya devleti olmayı başarmıştı. Yani Osmanlı Devleti'nin bulunduğu coğrafya, onun kültürü; Almanya'nın yaptığı böyle vahşi bir soykırımın örneğini vermeye uygun değildi. *“Asya, Selçuk ve Osmanlı geleneklerinde Yahudilere ve Ermenilere düşmanlık diye bir şey yoktu. Selçukluların Anadolu'ya yığınsal ve sürekli kalmak üzere girişleri sırasında Türkler Ermenilerle çatışmadılar ve o sırada bağımsız devletten yoksun bu toplumdaki toprak da almadılar... Ermeni tarihçileri o dönem Türk bakanlarını övmekten geri kalmıyorlar”*. Zaten Ataöv de Yahudi karşıtlığının bir sonucu olan soykırımın bir anda ortaya çıkmadığını Avrupalıların Yahudilere karşı düşmanlığını yüzyıllar öncesine dayandığını belirtmektedir. Bunlar bir yana 1915' de Osmanlı Devleti'nin Ermenilere karşı haklı gerekçelerle göç ettirme kararı aldığı sırada böyle bir toplu Ermeni kıyımı gerçekleştirecek gücü de kalmamıştı! Osmanlı Devleti her bakımdan –siyasal, askeri, ekonomik- güçlüyken de böyle bir kıyımı gerçekleştirecek siyasal anlayışa sahip olmadı. İşte Türkkaya Ataöv, Ermeni tehcir kararı ve sonuçlarıyla; II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından Yahudilere yapılan soykırım sürecinin karşılaştırılmasının neden yapılamayacağına şu cümleleriyle doğru bir yanıt veriyor:

“Ermeni ve Yahudi deneyimleriyle Osmanlılarla Nazilerin söz konusu azınlıklarla ilgileri sorunların kökenleri, tarihsel birikimleri, Ermenilerle Yahudilerin Müslüman Türklere ya da Almanlara karşı tavırları, her ikisinin de ayrı ayrı eylemleri, kendine özgü koşulları, olaylar arasındaki temel ayrımlar, yaşanan gerçekler ve doğan

⁷ A.g.e., s.s.146-147.

sonuçlar ölçütlerinde bir birine hiç, ama hiç benzemiyorlar... Ermeni Sorunu diye bir açmazın ortaya çıkışıyla tarihsel gelişimin emperyalizm denen çağıyla temelden bir bağlantı var... Nazi holokostuyla Ermeni - Türk ilişkileri arasında benzerlik kurulması için çaba gösterenlere soralım: Yahudi bir Alman yurttaşının Berlin'de dışişlerine bakması düşünülebilir miydi?.. Osmanlıların son yıllarında başka önemli bakanlıklara, elçiliklere, müsteşarlıklara, konsolosluklara Ermeniler getirilmediler mi?.. yerel yönetim onlara açılmadı mı? Nazi Almanyası'nda ise, Yahudiler gaz odalarında ya da fırınlara yollanıyorlar mıydı? 1914-22 yılları arasında bir düzineden fazla silahlı savaşa girmiş olan Ermeni öldürmüş ve ölmüşler, savaş koşullarına özgü nedenlerden ötürü, Türkler ve başkaları gibi, onlar da insan yitirmişlerdir... Birinci Dünya Savaşının bu yaşam biçimi Nazi Almanyası'nda Yahudi deneyimine hiçbir yönüyle benzememektedir"⁸. Nazi Almanyası'nın yaptığı Yahudi soykırımına bakarak ve hatta buna Türkiye'nin öncülük ettiği temelsiz iddialarına da Türkkaya Atöv bilimsel bir cevap vermiş.

Bir yandan savaş sırasında yaşanan Yahudi Soykırımını ortaya koyan Ataöv; diğer yandan da savaş sırasında Siyonizmi temsil eden kimilerinin bir takım Nazi ileri gelenleriyle işbirliği yaptıklarına ilişkin bilgiler olduğunu, çalışmasında ortaya koymaktadır: “ İlk bakışta inanılması zor gibi görünmesine karşın Siyonist önderlik Nazi ileri gelenleriyle kimi noktalarda görüşme ve anlaşma olanakları aramış ve bulmuştur. Siyasal Yahudilik akımı içinde ağır basmaya başlayan Siyonistler Almaya'da, Nazîler'in iktidara gelişlerini kendi amaçları için 'tarihsel bir fırsat' olarak görüyorlardı"⁹. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar, sadece Yahudileri değil Çingeneleri eşcinselleri, zekâca geri olanları ve engellileri de katletmişlerdi.

“Harb-i Umumi” süresinde özellikle Türkiye'nin durumunun doğru değerlendirilmesini yapmak genellikle zor bir iştir. Buna karşın Ataöv, Türkiye'nin, “yabancı büyük güçlerin diledikleri yöne çekebildikleri küçük bir varlık olmadığını; ister yaptığı antlaşmalar ya da ister yansız tavırlarıyla kendi değerini tüm ilgililere onaylatan kişilikli bir devlet olduğunu...”¹⁰ görüşündedir. Türkiye'nin zor şartlar altında savaş dışında kalabilmesi, savaş sonrasında yenedünya düzenin de yer alması sürecinin; Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada önemli bir başarı olduğu düşüncesini Ataöv'ün kitabında bulmak mümkündür.

Savaşın bir diğer aktörü konumunda olan Japonya'nın aslında sömürgeleştirme sürecini yaşamasına karşın yine Japonya'nın da kendi ekonomisini işgallere bağlı olarak ayakta tuttuğu görülmüştür¹¹. Ataöv, Japon sömürgeciliğinin gelişmesinde Alman etkisini ortaya koyarak; bu etkinin benzer şekilde Asya'da Japonya tarafından uygulandığını ve II. Dünya Savaşı süresince Alman-Japon işbirliğinin bu koşullarda ortaya çıktığını belirtmektedir.

⁸ A.g.e., s.s.147-149.

⁹ A.g.e., s.s.157-158.

¹⁰ A.g.e., s.199.

¹¹ A.g.e., s.45

Japonya gibi İtalya'da Almanya'nın yanın da savaşa giren, Faşizmin etkinde olan bir ülkedydi. Aslında İtalya İkinci Dünya Savaşı öncesinde de yayılmacı bir dış politika izlemiş özelliklerle, bu süreç I. Dünya Savaşı öncesinde başlayarak Osmanlı Devleti aleyhine sınırlarını genişletmek gibi bir eyleme yönelmişti. İkinci Dünya Savaşı öncesinde savaşın çıkacağına sinyalleri ortaya çıktığında Türkiye ortaya çıkan endişelerden en büyüğü İtalyan saldırganlığının ve genişleme politikasının yeniden Türkiye topraklarına yönelmesiydi. İşte bu kaygıyı Ataöv çalışmasında şu cümlelerle anlatmış: *"İtalyan faşizmi milliyetçilikten de dem vurmasına karşın, temelde Roma devletine inanıyordu. Roma imparatorluğu pekâlâ yeniden kurulabilir, içinde birçok haklar yer alabilirdi. İtalya'daki faşist iktidar bu çerçevede içinde Balkanlar, Doğu Akdeniz ve Afrika ile ilgileniyordu. Böylesine bir tutum Türkiye'nin de çıkarlarıyla da çatışıyor, hatta egemenliğini bile zaman zaman tehdit ediyor ediyordu. O zamanki İtalyan dış siyasetinin Türkiye'de ne denli endişeyle izlendiğini bugünkü kuşaklar belki anımsamayacaktır; ancak, 1930'lu yılların Türk gazete biriktirileri üstünde bir göz geçirmek bile yeterlidir... Genç Türkiye İtalyan faşizminin toprak açlığı içinde olduğunu biliyordu. Üstelik Ege'de On-iki Ada o zaman İtalyanların elindeydi. Ayrıca, İtalya Türkiye'nin önem verdiği Balkan birliğini de sarsan müdahalelere hazırlanmaktaydı"*¹².

Ataöv'ün de belirttiği gibi aralarında bazı farklar olmasına karşın -bazen de çelişkiler- faşist ve Nazi ideolojilerinin yandaşları hemen her ülkede vardı. Bunların içinde İspanya'yı da göz ardı etmeyen Ataöv; İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girmeyen İspanya ve Latin Amerika ülkelerini kimlerinde Mihver yanlısı rüzgârların estiğine dikkati çekmiştir. Her ne kadar sözü edilen ülkeler savaşa girmese de saldırgan politika izleyen Mihver devletlerine karşı sempati duymaları demokrasinin dünyada gelişimin en azından o dönemde ne derece zor olduğun gözler önüne seriyor ve özlenen barışın çok da kolay sağlanamayacağını göstermiş oluyordu. Buna karşın; *"Balkanlar, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da yalnız Türkiye, Cumhuriyet rejimiyle yönetilen bir ülke olarak sivriliyordu"*¹³.

¹² A.g.e., s.54.

¹³ A.g.e.,s.61. Yazarın bu noktayı ön plana çıkarmış olması oldukça önemli. Ancak bu noktada daha fazla açıklamaya ihtiyaç olduğu düşüncesindeyiz. Türkiye 1930'lu yıllarda adı geçen coğrafyada Cumhuriyet rejimiyle yönetilen tek ülke olmasının yanı sıra ayrıca çok partili bir demokrasi denemesi de gerçekleştirdi. Dünyada faşist rüzgârların estiği diktatörlerin toplumların kaderini tayin ettiği bir dönemde Türkiye'de, Cumhurbaşkanı makamında olan, Modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk demokrasinin gereklerin yerine getirebilmek için cumhuriyet halk fırkasına alternatif olacak bir muhalefet partisini yani Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı yakın arkadaşı Fethi Bey'e(Okyar) 12 Ağustos 1930'da kurdurdu. her ne kadar bu demokrasi denemesi başarılı olmasa da ve Serbest Fırka 17 Kasım 1930 da kapanmışta olsa yine de böylesi bir denemenin önemi o yıllarda nasıl diktatörlerce yönetildiğine bakılarak kolayca anlaşılabilir. Atatürk bu demokrasi denemesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından kısa bir süre sonra Türk toplumuna ve özellikle yetiyecek genç nesillere Demokrasiyi ve onun erdemlerini öğretebilmek için *"Medeni Bilgiler"* isimli bir kitabını orta dereceli okullarda ders kitabı olarak okuttu. Burada sadece demokrasi kavramından söz etmiyor; aynı zamanda demokrasinin karşında yer alan

Ancak eklenmesi gereken bir şey daha var: 1929'da ortaya çıkan Dünya ekonomik bunalımı da elbette bu savaşın en önemli nedenleri arasında görülebilir. Artan ekonomik baskı giderek parlamenter sistemleri etkilemiş ve diktatörleri ortaya çıkarmıştır. Bu ekonomik baskıdan çıkmak isteyen, sermayeci düzenden güç alan ülkeler içinde Almanya, İtalya ve Japonya'nın dünyanın yeniden paylaşılmasını istedikleri ve bunun da ancak yeni bir savaş çıkmadan gerçekleşmeyeceği ortadaydı. Ve böylesi yeni bir paylaşımında şüphesiz sermayeyi ve dünya pazarlarını kontrol eden devletlere yani, Britanya, Fransa ve Amerika'ya karşı olacaktı¹⁴. Bir yandan bu böyle bir ekonomik paylaşımın kimler arasında, nasıl olacağını ele alan yazar diğer yandan da özellikle sermayeci dünyanın dışında kalan Sovyet Rusya'nın ekonomi anlayışıyla batı tarafından nasıl tehdit algılaması yarattığını ortaya koymuştur. *"Faşist Almanya da kendini, her şeyden önce, 'Bolşevizm-karşıtlığın üssü' gibi sunmakta ve tavırla beğeni toplamaya çalışmakta"*¹⁵. Bu arada Almanya aslında Sovyet Rusya ile Batı dünyası arasındaki gerilimden faydalanarak; Versailles zincirlerinden de bu yolla kurtulmaya çalışmıştır. Ama işin ilginç yanına Ataöv, şu şekilde dikkat çekiyor: *"Birtakım Batı ülkeleri, bu arada ABD, Sovyetler Birliği ile 1933'de diplomatik ilişki kurdu. Batı'nın en önde gelen sermayeci ülkesi Sovyet devletini kurulduktan tam on altı yıl sonra onu tanımış oluyordu"*¹⁶. Ataöv, bu cümleleriyle savaşın çıkarlar söz konusu olduğunda olmazları olur kıldığını göstermiştir. Bu durum karşısında da acaba böyle bir savaş istense engellenebilir miydi? Sorusu akla getirmektedir ki yazarda bir ölçüde bunun üzerine okuyucunun dikkatini çekmeye çalışmıştır: *"En sonunda, Nazi Almanyası Fransa'ya girmiş, Britanya ile savaşı sürdürür ve Sovyet topraklarını da işgal eder duruma gelince, bu üç devlet siyasal, hem de askeri yönden birlikte hareket etme yollarını aramak zorunda kaldılar. Madem ilerde bir gün böylesine birleşeceklerdi, bunu daha önce yapabilir ve birçok kara yıkımı engelleyebilirlerdi-İkinci Dünya Savaşı'nın kendini bile. Britanya ile Amerika'nın, iki yıl sonra, Sovyetlerle aynı cephede bir araya gelmeleri, bizzat Başbakan Churchill 'Büyük İttifak' olarak tanımlıyor ve bu konuya ilişkin kitabında da bu başlığı koyuyordu"*¹⁷.

Savaşın asıl cephesinin Almanya ve Sovyetler arasında geçtiğini belirten Ataöv Bu cephede savaşın gelişimi ve tarafların harcadığı kaynaklar üzerine detaylı bilgileri okuyucuya sunmaktadır. *"Tüm İkinci Dünya Savaşı'nın asıl ve sürekli cephesi buydu. Uzunluğu 3000-6000 kilometre arasında değişiyordu. Çeşitli zamanlarda 8,4-12,4 milyon asker çatışmalara katılmıştı. Her iki taraf toplam 15.400 tank, 16.500 uçak ve 153.000 top kullanmıştı. İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da gerçekte*

rejimlerin de eleştirisin yapıyordu tam da dünya anti demokratik yönetimlerin ihtiraslarıyla yeni bir savaşa doğru hızlı adımlarla giderken!

¹⁴A.g.e., s.62.

¹⁵A.g.e., s.63.

¹⁶A.g.e., s.65.

¹⁷A.g.e., s.95.

bir Sovyet-Nazi savaşı yaşandı Ancak yinede Nazi Almanya'sının ilk kez Sovyet cephesinde durdu. Alman askeri ve savaş makinesinin dörtte-üçü yok edildi"¹⁸.

Kitabın değindiği pek konu başlığından bir diğeri de özellikle sivil kayıplarla ilgilidir. II. Dünya Savaşı da diğerleri gibi sadece askeri kayıpları, ekonomik kayıpları beraberinde getirmedi; özellikle savunmasız sivillerin kayıplarının yaygın olarak görülmesine neden oldu. Ataöv altı yıl süren savaşın kayıplarının tam olarak ölçülemediğinin bazen de Almanya örneğinde olduğu gibi savaşın resmi kayıtlarının düşük gösterilmeye çalışıldığını ve II. Dünya Savaşı'nın toplam ölü sayısının 50 milyonu aştığını belirtmektedir.

Ataöv'ün, çalışması değişik bölüm başlıklarıyla ancak birbiriyle bağlantılı bir şekilde 2. Dünya Savaşı sürecini ele alırken; savaşın sona eriş süreci ve bu süreçte barış için yaşanan yoğun diplomasi trafiği de unutulmayarak; "*barışa doğru*"¹⁹ giden karmaşık görüşmeler hakkında da bilgiler verilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmanın II. Dünya Savaşı'nı farklı boyutlarıyla okuyucuya anlatmış olması hem genel okuyucu, hem de akademik çevreler için son derece önemlidir. Eser, zengin dipnot ve kaynak bilgisiyle de okuyucuyu tatmin edecek bir araştırmadır. Dipnotlardan görüldüğü üzere yazar, konuyla ilgili yabancı kaynaklara hâkimdir. Ayrıca kitabın ilgili sayfalarına serpiştirilmiş savaş dönemine ait resimler de İkinci Dünya Savaşı'nın karanlık yüzünü bir kere daha okuyucuya çarpıcı bir şekilde gösteriyor. Savaşın her bir boyutu ayrı ayrı ele alınmış; savaş içinde yer alan ve savaşın gidişatında belirleyici olan devletler ve özellikle de savaşın çıkmasında belirleyici olduğu düşünülen devletlerin iç politikaları ve dış politikalarını belirleyen etkenler açıklanmaya çalışılmıştır. Ataöv, okuyucuya şu soruyu sorarak düşünmeye yönelmektedir: "*Tetiği Hitler Almanyası çekmişti ama suç yalnızca onda mıydı?*"²⁰. Oysa bu sadece Almanya'nın tek başına başarabileceği bir yıkım süreci değildi şüphesiz. Yıllarca süren rekabet bu savaşı ortaya çıkarmıştı Ataöv'ün de belirttiği gibi.

Türkkaya Ataöv, özellikle bu süreçte Türkiye'nin içinde bulunduğu zor şartlara, çeşitli uluslar arası baskılara karşın ve savaş dışı kalmayı başarabilen bir politika izlenmesi ve bu süreci başarıyla idare eden Türk devlet adamlarının aslında ne derece doğru ve önemli bir siyaset izlediklerini ortaya koymuştur. Savaşın sadece çıkış nedenleri değil aynı zamanda sonuçları üzerinde de okuyucuyu düşündürmeye yönelmektedir. Savaş sonrası durumu yazar şu

¹⁸ *A.g.e.*, s.s.110-121.

¹⁹ *A.g.e.*, s.s.130-137.

²⁰ *A.g.e.*, s.97.

şekilde değerlendirmiştir: “Savaştan sonra kurulan bu mahkemeler de, her zaman olduğu gibi, “yengilerin adaleti” sergilendi”²¹. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem Avrupa’da hem de Asya’da faşizm yenilgiye uğradı. Ancak savaşın galipleri savaş sonrası dönemde ancak “yengilerin adaleti” sergileyecek kadar adillerdi! Ataöv’ün satırları bize savaş sonrası dönemin özellikle Amerika’nın çıkarlarına hizmet ettiğini açıkça göstermektedir. ABD’de İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş döneminde; “Sovyet tehlikesi” dediği şeyi abartmış, nüfuz alanını büyütme eylemlerini bu gerekçenin ardına gizlemiştir”²². Aslında ABD’nin I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’dan çekilmiş olması ve buna bağlı olarak II. Dünya Savaşı’nın çıktığı görüşünün eleştirilecek bir görüş olduğunun altı çizilmiştir. Bütün yukarıda sayılan nedenler ve etkilere bakıldığında, Türkkaya Ataöv’ün kitabın önsözünde vurguladığı gibi; “İkinci Dünya Savaşı deyiminden dünyanın öğreneceği çok şeyler var”. Bir başkasının yaşanmaması için.

Günümüz dünyasında yaşananlar göz önüne getirildiğinde, insanlığın yeni ve çok büyük bir savaşın öncesinde olduğunu söylemek çok mu abartı olur?

Alev GÖZCÜ*

²¹ A.g.e., s.205.

²² A.g.e., s.207.

*Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (alev.gozcu@deu.edu.tr).